

Александра Фостиков

**ПОВЕЉА БОСАНСКОГ КРАЉА СТЕФАНА ТОМАШЕВИЋА
ДУБРОВАЧКОЈ ОПШТИНИ О ДУГУ
ЊЕГОВОГ ОЦА КРАЉА ТОМАША**

1461, новембар 25, Јајце

Босански краљ, Стефан Томашевић обећава дубровачком кнезу, властели и Општини да ће испунити своју заклетву речи господском дубровачким трговцима и да ће им, чим буде у могућности, исплатити 205 литара и 8 унчи сребра, на име остатка дуга свог оца, краља Стефана Томаша.

Le roi de Bosnie, Stefan Tomašević, assure au comte, aux nobles et à la Commune de Raguse qu'il honorera le serment, prononcé en donnant sa parole de seigneur, fait à des commerçants ragusains et qu'il leur versera 205 litres et 8 onces d'argent, au titre du solde de la dette de son père, le roi Stefan Tomaš.

Опис и ранија издања

Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику сачувана је у оригиналу у Државном архиву у Дубровнику. Према опису који је дао Грегор Чремошник за ову повељу је искоришћен „цијели табак папира сложен у два листа, положен попријекно на висинску страницу која тиме постаје ширинском. Маргине износе горе 3 цм, лијево 4 цм, десно 2,5–3,5 цм, испод текста остаје 10,4 цм празног простора, а у њему је био причвршћен налијепљени печат... помоћу 6 мм широке траке, провучене са полеђине на лице кроз два прореза удаљена један од другог 2 цм. На траку је наливен восак, који је затим покривен влажним неправилним ромбом од папира са страницом од 5 цм, а на папир је притиснут печатни типар“. Повељу је написао дијак Бранош дипломском минускулом са честим курзивним спајањем. Крст и прво слово М, иако је требало да буду украсни елементи, према оцени Г. Чремошника, изведени су „у највећој брзини и веома алкаво“. Запечаћена је средњим типаром његовог деде, краља Остоје, који је користио и краљ Твртко II.¹

¹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka* II, GZM n. s. IV–V (1949–1950) 193–195, бр. 65; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*,

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 285, бр. 151; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 488–489, бр. CCCXCII; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 165–166, бр. 739.

Издање овог документа приређено је на основу фотографије из Архива САНУ, Стара збирка, бр. 443, табла 305.

*Текст повеље**

+ Милостию божишмъ ми г[оспо]д[и]нь Стефанъ Степанъ краљь
Срвблем[ь], Босни, Приморью и к томъ |2| дамо видити всакомъ
чл[о]в[и]къ комъ се подоба по швомъ нашем[ь] штворенъ листъ |3|
како се швитовасмо нашим[ь] дразимъ и сръчанимъ приателем[ь]
5 кнезъ и властелом[ь] и вси |4| шпѣини властеш дубровачцихъ за
шнои сребро кое е шзеш г[оспо]д[и]нь родител ми г[оспо]д[и]нь |5|
краљь Томашъ, триста и петъ литаръ и шсамъ шначъ и ш тога имъ е
сребра плаћено ли|6|таръ сто тръговцем[ь] на то имъ ѣа г[оспо]д[и]-
нь краљь Штипанъ дахъ мою рѣчь госпоцкъ и шви|7|товахъ шнои шю
10 имъ ние доплатиш родител ми г[оспо]д[и]нь краљь Томашъ сребра
двѣ|8|сти и петъ литаръ и шсамъ шначъ да имъ ѣа г[оспо]д[и]нь
краљь Штипанъ платим из мое к[о]море |9| колико се прѣче швозможе
кнезъ и властеломъ или комъ шни рекъ или кога дошлъ. |10| И пове-
ли смо га печатити нашом[ь] срѣдном[ь] законитомъ печатью. Пи-
15 сано ш Ђицъ мисеца |11| новебра .кѣ. данъ на лита рошва <Х[ри]с[то]-
ва чѣшѣа.² И писа Браношъ диѣкъ по заповиди г[оспо]д[и]на ми |12|
г[оспо]д[и]на краља Штипана.

*Додатна белешка дубровачке канцеларије на средишњем пољу полеђи-
не:* Per l(ibre) 305 on(cie) 8 || per Re Stephano, obliga de pagar li arçenti tolti
per re Thomas 1461.

Sarajevo 1970, 36, 46, 48 нап. 68, Т. VIII бр. 14. Фотографија печата, преузета од Пава Анђелића, приложена је у раду А. Фостиков, *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дугу краља Твртка II*, у овој свесци.

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

² Приликом фотографисања печат је прислоњен на своје оригинално место и тако је заклоњен део датума: Х[ри]с[то]ва чѣшѣа, тако да се на фотографији виде цело само последње слово из године (а), док се од шѣ виде само делови. Сем прве цифре године не види се ништа ни од скраћенице Хсва. Стога ово доносимо по читању: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 285 бр. 151; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 489; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 166.

Повеља босанског краља Стефана Томашевића о дугу његовог оца

*Испод у истом пољу ознака: N. 3 del Rasch. XI. Лево бечка ознака: No. 291 an. 1461.*³

Превод повеље

Милошћу Божијом, ми господин Штефан Степан, краљ Србима, Босне, Приморја и к томе, да је знано сваком човеку, кога се тиче. Овим нашим отвореним листом, како смо обећавали нашим драгим и срдчним пријатељима кнезу и властели и свој Општини власти дубровачке, за оно сребро, које је узео господин родитељ ми, господин краљ Томаш – триста пет литри и осам унчи. А од тога је трговцима исплаћено сто литара. Стога сам им ја, господин краљ Стипан, дао моју реч господску и обећао, да оно што им није исплатио родитељ ми, господин краљ Томаш, двеста пет литара и осам унчи сребра – да ћу ја, господин краљ Стипан, да им исплатим из моје коморе, што пре буде могуће, кнезу и властели или коме они кажу, или кога пошаљу. И наредили смо да се запечати нашим средњим законитим печатом. Писано у Јајцу, двадесет петог дана, месеца новембра 1461. године од рођења Христовог. А писа дијак Бранош, по заповести господина ми, господина краља Стипана.

Додатна белешка дубровачке канцеларије на средишњем пољу повеље: Поводом триста пет литара и осам унчи. Од краља Стефана, који се обавезује да исплати сребро одузето од стране краља Томаша 1461.

Испод у истом пољу ознака: N. 3 del Rasch. XI. Лево бечка ознака: Бр. 291 година 1461.

Околности настанка документа

Као и повеља о регулисању дуга краља Твртка II и ова, о дуговима краља Томаша, говори о одштети на име одузетог сребра дубровачким трговцима, овог пута од стране краља Томаша.⁴ Том приликом Томаш је оштетио трговце за триста пет литара и осам унчи сребра, од чега је сам вратио сто литара. Остатак дуга свог претходника и оца, двеста пет литара и осам унчи, обавезао се да врати краљ Стефан.

Није познато када и где је дошло до инцидента у којем је дубровачким трговцима било одузето сребро од стране Томаша, који трговци

³ Бечку ознаку доносимо према: G. Ćremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 194.

⁴ О одузимању сребра од стране владара Твртка II: А. Фостиков, *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дугу краља Твртка II*, у овој свесци.

су били у питању и када је то Томаш на име одштете вратио део тог сребра.⁵ Његова акта о враћању дела одштете, као ни дубровачке забелешке о томе нису нам познати. Такође, није сачуван ни попис трговаца којима је роба одузета. Ипак, захваљујући дубровачким актима могуће је одредити *terminus ante quem* самог догађаја. Да се инцидент десио пре почетка августа 1452, сазнајемо из дубровачких извора. Писмом од 7. августа 1452. године јављено је посланику код деспота Ђурђа, Јакову Гундулићу, да замоли деспота да, ако дође на станак, да посредује код краља Томаша да исплати одштету дубровачким трговцима, који су опљачкани на путу од Сребренице, на име одузетих 400 литара сребра.⁶ Количина сребра која се у писму спомиње ишла би у прилог мишљењу да се Стефанова повеља, управо односи на заплону спомену у овом документу. Како је ипак нешто виша она би могла да обухвати можда још неку заплону.

Треба имати у виду да је и касније Томаш одузимао сребро трговцима. До одузимања сребра дошло је и пролећа 1456. у вези са турском забраном извоза сребра. Том приликом препоручено је трговцима да се саветују са краљем коме је влада писала, молећи га да посаветује трговце.⁷ Нису сви послушали наређење краља да не полазе, па су неки ипак кренули из Фојнице са знањем Павла, кнеза Фојнице, који им је казао и којим путем да иду и који је писао браћи у Ливно препоручујући трговце. Када су дошли *soto Vesela Straxa conte Pauao Modrinich et Stiepan Miloseuich, diach dela maesta*, одузели су им сребро.⁸ Како краљ Томаш није био

⁵ О притужбама у вези са одузимањем сребра током владе краља Томаша, видети: D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, 52–53.

⁶ *Lettere di levante* 15 f. 91: ... voia dir el signor despoto al re sel vegnira al stanag per li ducati havuti de nou (оштећено) cerca libre 400 tolte ali mercadanti vignando de Srebreniza... – С. Ћирковић, *Истиси*; М. Динић, *Државни сабор средњевековне Босне*, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 286–287 (Први пут објављено у Београду 1955); М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 377, нап. 86.

⁷ Тако су крајем априла трговци из Фојнице јављали Дубровнику: *somo conte Pauao ve ha detto chel schauo ha comandato che tuti li arzenti se debiano portar in Turchia alla cecha et chel ha comandato che cheryech debia levar tal arzenti sel sera portato per suo paese*. – *Lettere di Levante* 16, f. 150, 24.04.1456. (С. Ћирковић, *Истиси*).

⁸ *Lettere di Levante* 16, f. 146-146^v, 17.05.1456. (С. Ћирковић, *Истиси*). Сами Дубровчани ухватили су двојицу прекршитеља Братуља Прибиловића и Радосава Загареловића, о чему нас обавештава сачуван позив на суд од истог дана, 17. маја 1456: *Re de Bosna se agreva sopra di te che tu ha portato arzeno fore dal suo paese senza licentia et saputa soa et contra el comandamento fatto per la maesta alli mercadanti*. – *Lettere di Levante* 14, f. 11^v /a tergo/ (С. Ћирковић, *Истиси*).

спреман да врати сребро, Дубровчани су спремали наређење трговцима да напусте краљеву земљу.⁹ Маја 1456, вођени су преговори о оштећенима,¹⁰ у склопу којих је 14. маја одаслат посланик Бенешин, и до краја истог месеца део сребра је враћен,¹¹ да би се 7. јуна враћено сребро делило.¹² Поново одузето сребро од стране краљевих чиновника спомиње се септембра и октобра 1357,¹³ а затим и септембра 1460,¹⁴ али није познато да ли су и колико ови каснији спорови утицали на износ наведен у повељи краља Стефана.

Изгледа да је питање повратка сребра оптерећивало односе између краља Томаша и Дубровника. После преговора с краја лета 1452, Општина је отезала да исплати доходак краљу за 1453. и 1454. годину.¹⁵ Иста ситуација поновила се и 1457, након спора о одузимању сребра трговцима на путу из Сребренице. Тако се Дубровчани 14. јула 1457. извињавају краљевим посланицима *pro facto tributorum que petit et pro facto zeche*,¹⁶ а слично се догодило и пола године касније када је краљ затражио зајам.¹⁷ Остаје нејасно да ли је на односе владара и Општине утицао само повратак сребра. Пролећа 1459, краљу је опет одбијен зајам, али му је обећано да ће му трибут за убудуће бити исплаћен ако направи писма о прошлом дугу од соли.¹⁸

Остаје непознато и када је то краљ Стефан *дао реч господску и обећао* да ће сам регулисати остатак дуга, као и да ли је о томе издао неки документ раније и ако јесте када је то могло да се догоди. Део текста у којем краљ саопштава чињенице о том договору наликује на позивање на

⁹ Тако у писму посланика Франа Бенешина од 12. јуна 1456, стоји: *...li direti che a nou pare che nou siamo torti ali merchadanti damnificati per la maesta soa et siamo stati raxone de questo loro danno, perche vogliando lor passare per paese de cherzech con li arzeni li comandassemo che omnino dovesseno passare per paese del detto signor re.* – *Lettere di Levante* 16, f. 142-142' (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹⁰ *Acta Consilii rogatorum* 15, f. 3' 10. маја 1456. (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹¹ *Acta Consilii rogatorum* 15, f. 6 и 12. (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹² *Acta Consilii rogatorum* 15, f. 15. (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹³ D. Ковачевић, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, 52–53, нап. 46 и 48.

¹⁴ С. Ћирковић, *Исписи*.

¹⁵ М. Динић, *Дубровачки трибути (Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провижун браће Влатковића)*, Из српске историје средњег века, 739, нап. 79.

¹⁶ *Acta Consilii rogatorum* 15, f. 142'. (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹⁷ *Acta Consilii rogatorum* 15, f. 194', 30. 01. 1458. (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹⁸ Општина је краљу Томашу дала зајам у соли у висини три годишња Светодмитарска дохотка. – *Acta Consilii rogatorum* 16, f. 36, 30. 04. 1459. (С. Ћирковић, *Исписи*).

Александра Фостиков

неки ранији уговор или издати акт, јер управо поменути део о речи господској и датом обиту представља облик заклетве која је у босанским повељама долазила у вези са инскрипцијом.¹⁹ Оваква заклетва налази се и у повељи краља Стефана о регулисању одштете дубровачким трговцима на име одузетог сребра од стране краља Твртка II.²⁰

Дипломатичке одлике

Како је ова повеља готово истоветна оној о дуговима краља Твртка, у којој су приказане сличности и разлике између четири документа издата истог дана,²¹ овде остаје да се укаже на две особености овог акта: помало конфузан стил, изражен већ у заклетви *обећавамо* која припада деспозицији, али се налази испред инскрипције и упоредно коришћење новог и старог босанског формулара од стране писара, па се тако за владарску личност користи и прво лице једнине, *ја*, које се јавља два пута, једанпут у експозицији и једанпут у диспозицији.²²

Установе и важнији појмови

Господин, 160 (страна), 1, 6, 9, 10, 11, 17 (редови у издању); **отворени лист**, 160, 3; **обитовати**, 160, 4; **кнез у Дубровнику**, 160, 5, 13; **властела у Дубровнику**, 160, 5, 13; **литра (libra)**, 160, 7, 8, 11; **унча (uncia)**, 160, 7, 11; **реч господска**, 160, 9; **комора**, 160, 12; **повеља**, 160, 13; **дијак**, 160, 16, већ су обрађени у поменутом раду А. Фостиков у овој свесци и стога нису овде посебно тумачени.

Топографски подаци

Јајце, 160, 15 – Овај појам већ је обрађен у наведеном раду А. Фостиков у овој свесци.

¹⁹ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 178–180.

²⁰ Видети: А. Фостиков, *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дугу краља Твртка II*, у овом часопису, под *Дипломатичке одлике*.

²¹ Видети нап. изнад.

²² С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 120–126; *Исто*, Глас СКА 96 (1920) 48, 67.